

lehunyása vagy a tekintetnek egy meghatározott pontra való rögzítése, a légzés természetes ütemének átvitele az ima ritmusába. Az a segítség és eligazítás azonban, amelyet Szent Ignác a saját imatapszatalatai alapján nyújt, hasonlíthatatlanul egyszerűbb, mint az, amit a jóga követel. A figyelmet is sokkal kevésbé irányítja önmagunkra, miért is mindenki által különösebb nehézség nélkül végrehajtható. Elképzelhetjük, hogy egy keresztény né lett indus nagyon sokat átvihet keresztény imájába és aszkézisébe abból a több ezer éves hagyományból, amely egész emberi lé-

nyét döntően formálta. Mi nyugatiak azonban, bármennyire készek vagyunk is mindannak befogadására, ami egyetemes érvényű találmunk a föld más népeinél, jobban tesszük, ha kitartunk a saját imahagyományaink és tapasztalataink mellett s ezeket alkalmazzuk hozzá a változott viszonyokhoz. Annál is inkább, mert ma már maga az indus is, aki belépett a mi európai technikai civilizációnkba, az elé a súlyos feladat elé került, hogy belső kulturában kapott kétségkívül hatalmas örökségét összhangba hozza új életformáival.

A KIS ÚT

Nem kívánok beleszólni a modern egyházművészet problémáiba, egyszerűen csak csodálom, hogy az angyalok ábrázolása, legalább itt Magyarországon, nem találja meg a szerintem sokkal megfelelőbb módot: az angyalok férfialakban való ábrázolását. Pedig Szűz Mária hogy megijed, mikor szűzi magányában váratlanul megjelenik előtte Gábor főangyal és mint férfi „köszönté Szűz Máriát”! Nemcsak az angyaltól, hanem a férfiútól rémül meg. Elöttem mindig csak nőalakban, esetleg kisgyermekként állnak az angyalok és valahogy nem érzem őket valóságoknak. Vagy talán még sincs igazam?

Dehogy nincs! Szívből örülünk, hogy ezt az évszázadok óta tehetetlenül pihenő kérdést megpiszkálja! De hogy jobban lássunk, kissé vissza kell mennünk a liturgikus ábrázolások, sőt általában a nem látható személyek ábrázolásának történetében.

Az angyalok, miként az Ūristen, test nélküli pusztá szellemek. Ábrázolásuk ezért, de meg a mózesi törvény szigorú tilalma miatt is az ószövetségi időkben úgyszólván lehetetlen volt. Így tehát az sem jött szóba, hogy vajon milyen neműeknek, férfiuinak vagy nőnek jellemezhetők-e inkább, pl. öltözettel és hajviselettel.

De mielőtt ábrázolásuk elkezdődött, már szerepeltek angyalok a zsidók körében, persze látomások alakjában. De ezek a látomások is

döntő módon befolyásolták a zsidók közt elképzelésüket. Az elárvult paradicsom titokzatos fájának őrzésére angyalokat rendel az Ūristen lángpallossal és az angyalokat keruboknak hívja a Szentírás, alighanem a férfialakban megjelent Erő jelzésére. A két angyalt, aki az Ūr kíséretében megjelenik Ábrahámnak Mambre völgyében, maga a Szentírás férfiainak mondja. És a három főangyalt ugyancsak férfinevvel jelöli: Michael, Isten harcainak győztes megvívója az égben; Gábrriel, az angyali üdvözlét fonnebb említett meghozója; végül az ifjú Tóbiást a gyógyító Ráfáel kíséri veszélyes útján. Az Ószövetség olvasója és hallgatója ezek után nem képzelhette az angyalokat másként, mint férfialakban.

Mikor tehát lassan eljött az áb-

rázolás ideje, akkor az angyalokat **csak** az embernek, a látható teremtmények legmagasabbrendű tagjának képében ábrázolták, de megkülönböztetésül szárnyakkal látták el őket, mint Isten akaratának mindig kész, villámgyors végrehajtóit. A keresztény festőket erősen befolyásolta az Ószövetség elképzelése a kerubokról és szeráfokról. És persze, mindig férfiak vagy fiatal emberek alakjában. Az embernél alacsonyabb jelkép, pl. a galambé, az angyalokkal kapcsolatban sohasem szerepelt. Hozzá kell ehhez tenni, hogy az evangéliumokban már egyre többen látják az angyalok jelenéseit, különösen az Údvözítő búcsúja és mennybemenetele után, mikor az angyal a tizenegy apostolhoz intézi szavait. Nyilván ezek az újszövetségi angyal-jelenések is mind férfiképben mutatkoznak, mint ahogy azok a Krisztus Urunk jövődőléseiben szereplő esetek is.

A Szentírás tehát mindvégig következetesen kitart az angyalok férfiszimbolikája mellett. De vajon honnan ez a makacs következetesség? Az angyalok elvgre nem-nélküliek; miért szerepelnek akkor mindig férfiúnak? Kétségkívül megvannak ennek a tárgyi okai: az angyalok természete és az emberekhez való küldetései.

Természetük szerint az angyalok messze fölülmúlják az ember értelmes és szabadakaratú természetét, tehát nálunknál sokkal intelligensebbek, áthatóbb és átfogóbb értelműek (gyökerében: Istemben látnak és értenek mindent) és akaratuk is hasonlíthatatlanul tökéletesebb a mienknél: energikusabb, tántoríthatatlan akarat. Ez tette alkalmasakká őket Isten változhatatlan akaratának képviselőjére. És az emberekhez való küldetésük sem merül ki az őrzőangyal tiszteletreméltó szerepében, hanem általában az Őrsten ránk vonatkozó gondviselésének közvetlen tényezői.

Csakugyan, a férfiúi elképzelés

volt minden időben a helyesebb és az „Isten férfija“ elnevezés — Gábor arkangyal neve ennyit jelent — a találobb. A nőnek a férfival való egyenlő-értékűségét szívvel-lélekkel valljuk, de ugyanakkor azt is, amit XI. Pius pápa mondott egyik körlevelében: a férfi képviseli a családban az ést, a nő a — szívet, Az angyalt az előbbi jellemzi.

De akkor hogyan lehetséges, hogy ez a fölfogás szinte észrevétlenül átcsapott a másik végletbe? Ismételten igazat kell adnunk a szerény levélírónak, amiért értelmetlenül áll az angyalok elnököltésével szemben. Nos, aki a reneszánsz művészeti nagy iskoláját ismeri, az tudja, hogy az a túlvilági hitet, szépséget és befejezettséget eléggé gyors tempóban áthelyezte ebbe a világba, ahol megalkotta a maga elképzelése szerint a mennyországot, el nem feledkezve az angyalokról sem. Ennek az ujkori művészetnek csodálói nem eléggé vettek észre, milyen pusztítást okozott az emberek hitvilágában. A reneszánsz inkább csak művészi érzékét már nem feszélyezte a kereszténység másnemű elképzelése és azért könnyű szerrel túltette magát az angyalok férfi-szimbolikáján is. Kész alkalmat talált az angyalok nagy sokaságában arra, hogy a női szépség kimeríthetetlen forrásaiból vegye inspirációit és lelkiismeretfurdalás nélkül festett bennük egyébként kifogástalan, de evilági hölgyeket. Sőt a kis „puttók“ már csak kisgyermeki arccoskájukkal és persze szárnyukkal szerepelnek, hozzá még némelyik eléggé csintalan viselkedéssel is. A reneszánszot föl-váltó barokk művészetnek már csak az maradt hátra, hogy vallásos komolyságuktól és méltóságos testtartásuktól megfosztva inkább csak formai és díszítő jelleggel lása el őket.

A sok szép női modell elvesztéséért bőségesen kárpótolhatna az angyal-ábrázolásokban az újszerű szimbolika. Minden angyalkép kü-